

PLATONAS, CARROLLIS, WITTGENSTEINAS IR KRIPKE APIE PRIVAČIOS KALBOS GALIMYBĘ

Saulenė Pučiliauskaitė

Kauno Vytauto Didžiojo universiteto
Filosofijos katedra
Donelaičio g. 52, LT-3000 Kaunas
Tel. (8-37) 32 36 71

Straipsnyje analizuojama Wittgensteino privačios kalbos problema. Šios problemos užuomazgos įžvelgiamos Platono dialoge „Kratilas“ bei L. Carrollio literatūrinėje kūryboje. Drauge analizuojamas S. Kripke's siūlomas Wittgensteino privačios kalbos argumento nagrinėjimas ir daroma išvada, kad privačios kalbos būti negali. Tai išvada, deranti ir su Platono ironija, ir su groteskišku Carrollio sąmoju. Iš privačios kalbos negalimybės įrodymo plaukia, kad negali būti ir logiškai privataus pasaulio.

Prasminiai žodžiai: kalba, privati kalba, skeptinis paradoksas, privatus pasaulis.

Problema

Jeigu sutiksimė, kad didelės ir svarbios mintys mokslininkams ateina į galvą ne tik laboratorijoje ar darbo kabinete, bet ir parduotuvėje ar sode (su tuo, manau, sutinktų Paulis Feyerabendas ir Thomas S. Kuhnas), o filosofinės mintys nebūtinai ateina į galvą profesionaliems filosofams (su tuo, manau, sutinktų Arvydas Šliogeris ir Tomas Sodeika), tuomet sutiksimė ir su tuo, kad vertingų filosofinių įžvalgų galime rasti ir literatūros kūriniuose. Tuo labiau svarbu ir įdomu (pa)stebėti, kaip *ta pačią* mintį išreiškia filosofas (profesionalas) ir tiesiog lankius (bet ypač „logišką“) vaizduotę turintis rašytojas. Ir dar įdomiau (pa)stebėti, kaip ta kažkada (seniai) filosofas ir (nebe taip seniai) rašytojas išreiškia mintis sulaukia gilaus ir varginančio tyrinėjimo vieno didžiausių XX amžiaus mąstytojų Ludwigo

Josefo Johanno Wittgensteino veikale, dažnai vadinamame šedevru ir plačiai publikai žinomame kaip *Filosofiniai tyrinėjimai*. Savo ruožtu (ir tai tebūna mūsų problemos veikiančiųjų asmenų užbaiga) pravartu į Ludwigo Josefo Johanno mąstymą (dažnai iškraipomą) leisti padedamiems ne tokio garsaus, bet įžvalgaus „analitinio filosofo“ Saulo Kripke's.

Nesunku nuspėti, jog šiame svarstyme klausimas telksis ir suksis apie Wittgensteino „privačios kalbos argumentą“ bei Kripke's šiam klausimui skirtą knygą *Wittgensteinas apie taisykles ir privačią kalbą*. Filosofų (ypač angliškai kalbančių) ratelyje ši knyga yra sulaukusi plataus atbalsio, nors Lietuvoje ši knyga dar neaptarta.

Wittgensteino *Filosofiniai tyrinėjimai* yra parašyti atskirais paragrafais. Paprastai manoma, kad jie skirti kalbos problemoms bei ankstesnių pažiūrų, kurias šis mąstytojas išsakė savo

Loginiame-filosofiniame traktate, kritikai. Toks požiūris yra visiškai teisėtas. Tačiau *ką* Wittgensteinas *Filosofiniuose tyrinėjimuose* pasako apie kalbą, mums dažniausiai paaiškėja tik supratus, ko jis *nepasako*. Paprastai (ir teisingai) manoma, kad Wittgensteinas sukūrė tam tikrą kalbos viziją, kuri yra vadinama kalbos žaidimais. Tačiau jeigu laikysimės šios nuomonės, netruksime prieiti prie pažiūros, kad Wittgensteinas sukūrė kažką panašaus į kalbos žaidimų teoriją. O juk teorija filosofijoje yra tas „fenomenas, kuriuo Wittgensteinas labiausiai baisėjosi“ (Genova 1995: xiii). Mat teorija mokslinė prasme pretenduoja *paaiškinti* tai, kam ji skirta. Tačiau Wittgensteinas vėlyvojoje filosofijoje nieko nebeaiškina, bet *aprašo*. O aprašyti galima ir tai, kas nepaaiškinama. Jeigu kalbos žaidimus laikysime centriniu kalbos aprašymo žodžiu, tuomet sutiksime, kad reikalingi ir kiti žodžiai, kad vėlyvosios Wittgensteino kalbos sampratos aprašymas taptų sakiniu. Tai reiškia, kad Wittgensteino kalbos žaidimų samprata neapsiriboja naujo termino sukūrimu, bet reikalauja kalbą *mąstyti* kaip žaidimą (*Sprachspieldenken*) (Bezzel 1989: 10). Šis kalbos mąstymas turi apimti *visas* kalbos vartojimo sritis arba kiekvieną sritį jos atskirume. Būtent šia prasme galima sakyti, kad Wittgensteino privačios kalbos argumentas išauga iš kalbos žaidimų mąstymo (Kripke 1982: 84) ir nėra kokia nors atskira tema, bet kalbos kaip žaidimo mąstymo pasekmė. Wittgensteino privačios kalbos argumentas kalba apie privačios kalbos galimybę ir pasisako *prieš* ją. Todėl tai, kas tyrinėtojų trumpai vadinama privačios kalbos argumentu, yra argumentas *prieš* privačią kalbą (ne todėl, kad ji būtų kuo nors bloga, bet todėl, kad jos negali būti). (Tiesa, žymūs vitgenšteinologai Bakeris ir Hackeris pastebi, kad yra „ne vienas argumentas, bet daug jų (...), ir verčiau būtų šį pavadinimą pluralizuoti“ (Baker 1990: 15). Kita vertus, jeigu įma-

noma pateikti vieną požiūrį, kuris daug ką paaiškina (kaip daro Kripke), tuomet netgi moksliniu požiūriu nesmerktina būtent į jį orientuotis.)

Jeigu remsimės Wittgensteino mokinio Gerorgo Henrikovo von Wrighto žodžiais, kad *Filosofinių tyrinėjimų* autorius filosofijos pirmtakų neturėjo (Wright 1993: 22), tuomet tarsime, kad Wittgensteino „privačios kalbos argumentas“ yra visiškai originalus. Hackeris teigia, kad jis yra „ahistoriškas ir egocentriškas“ (Hacker 1972: 217). Abiem atvejais pabrėžiama Wittgensteino nepriklausomybė nuo filosofijos istorijos bei retkarčiais prikišama grynai asmeninė jo nagrinėjamų problemų orientacija. Tačiau vargiai jam teiktume filosofo vardą, jeigu Wittgensteinas *kažkuo* neatlieptų „pasaulinės filosofijos“ idėjai. Ir netgi taip sakyti būtų per silpna: kad ir koks keistas ir sunkiai suprantamas būtų šis mąstytojas, *kažkas* mumyse neabejotinai priskiria jam filosofo (ir netgi didelio filosofo) vardą. Tad nejaugi niekas kitas filosofijoje neužsiminė apie tokį dalyką kaip privati kalba, ir tai yra tiesiog Wittgensteino genialių smegetų (mat naujajame pragmatizme „protas“ jau pavirto „smegetimis“ (žr. Rorty 1995: 118) fantazijos vaisius?

Nors niekas vadinamojoje kritinėje literatūroje neišryškina šio momento, apie privačią kalbą užsiminė jau didysis klasikas Platonas kalbos filosofijai skirtame veikale *Kratilas*. Šiame dialoge dėstomos dvi pažiūros į kalbą, vadinamos prigimtinu vardu teisingumu ir susitariamu. Kratilas teigia, kad vardai turi „kažkokį prigimtą vardų teisingumą – visiems tą patį“ (Platonas 1996: 43). Vardas tam tikru būdu (teisingumu) atitinka juo žymimo dalyko esmę. Tačiau Hermogenas teigia, kad nėra jokio prigimto vardų teisingumo ir egzistuoja tik susitarimas: „kaip kas nors kiekvieną dalyką vadins, toks ir bus kiekvieno vardas“ (Platonas 1996: 47). Į tai

Sokratas jam atsako: „Tai ką? Jei aš pavadinu kokią nors būtybę – pavyzdžiui, ką dabar vadina žmogumi, aš pašaukiu arkliu, o tai, ką dabar [vadina] arkliu – žmogumi, tai ar tuomet to paties dalyko viešasis vardas bus žmogus, o asmeninis – arklys? Ir vėl, [antruoju atveju] asmeninis [vardas] bus žmogus, o viešasis – arklys?“ (Platonas 1996: 47). Šį Sokrato klausimą-ataskymą galime laikyti ironišku privačios kalbos galimybės kvestionavimu. Tačiau mes pastebime štai ką – privačios kalbos galimybė nėra vien tik asmeninio pavadinimo galimybė, bet giliai asmeninio santykio su įvardijamu dalyku galimybė. Duodama(s) kažkam vardą aš tarytum atsirioju ne tik nuo įprastos kalbos, bet ir nuo įprasto *požiūrio* į daiktą (parinkę lengvą pavyzdį galėtume sakyti: jeigu tai, ką kiti vadina antipatišku, aš pradėčiau vadinti simpatišku, kitų akyse aš tikrai tapčiau kito požiūrio į dalyką skleidėja arba priklausyčiau kitam – privačiam – pasauliui. Tačiau pabrėžkime, kad šis mano privatumas yra apibrėžiamas kaip kontrastas viešajam pasauliui). (Tiesa, Platonas nekelia klausimo, kurį galbūt keltų šiuolaikinis analitinis filosofas, ar sakydama „žmogus“ vietoje „arklys“ aš iš tikrųjų *turėčiau omenyje* „žmogus“. Štai čia turbūt visa analitinės kalbos filosofijos problematika *in nuce*. Wittgensteinas – kaip matysime vėliau – kels būtent šią problemą.)

Kiek netikėtą (ir taip pat kažkodėl neminimą) privačios kalbos galimybės klausimo iškėlimą mes randame didžiojo vaikų rašytojo, Lewis Carrollio pseudonimu pasivadinusio Oksfordo matematiko Charleso Lutwidge'o Dodgsono knygoje *Alisą veidrodžio karalystėje*. (Yra žinoma, kad Wittgensteinas žavėjosi Carrolliu, jį mini savo *Filosofiniuose tyrinėjimuose* (Wittgensteinas 1995: 124). Jeigu mes rimtai įsiskaitysime į šios knygos skyrelį, pavadintą *Humpty Dumpty*, ten aptiksime ištisinį mūsų kalbėji-

mo būdo kvestionavimą, demaskuojant kalbos konvencijas ir drauge parodant, jog kalbai nėra kitos išeities, kaip konvencija. Kiaušinio pavidalo sutvėrimas Humpty Dumpty iškelia privačios kalbos, kaip privačios konvencijos, galimybę: „Kai aš vartoju žodį, – pasakė Humpty Dumpty gana paniekinamu tonu, – jis reiškia būtent tai, ką aš pasirinku juo reikšti – nei daugiau, nei mažiau.“ „Klausimas, – pasakė Alisa, – ar tu *gali* priversti žodžius reikšti tiek daug dalykų.“ „Klausimas, – pasakė Humpty Dumpty, – kas čia yra šeimininkas (*master*) – štai ir visas“ (Carroll 1981: 169). Humpty Dumpty atveju kalba, kaip *susitarimas*, virsta *nutarimu*, ką koks žodis turėtų reikšti, o santykis tarp kalbėtojo ir žodžio virsta santykiu tarp vergo ir jo šeimininko. Todėl teigti privačios kalbos galimybę reiškia teigti *galimybę laisvai disponuoti kalba* arba visišką kalbėtojo savivalę. Taip Carrollio padedami mes pamatome (tai kartais sunku pamatyti iš konvencionaliai filosofinių tekstų), kad (kitiems atrodanti) abstrakti privačios kalbos problema turi didelį filosofinį svorį. (Beje, sutvirtinant nefilosofinių tekstų statusą filosofinių tekslų atžvilgiu gal pravartu būtų prisiminti ir tai, kad būtent kalbėdama su Humpty Dumpty Alisa taria sau: „Jis kalba taip, tarsi tai būtų žaidimas“. Ir niekas mums neatsakys į klausimą, koku būdu Wittgensteinui atėjo į galvą „mąstyti kalbą kaip žaidimą“ – dėl neapolietiškos Sraffos gestikuliacijos, atsitiktinai paskaičius Carrollį, ar dar kaip kitaip.)

Kad ir kaip būtų, privačios kalbos problema mums tapo pakankamai skaidriai atvaizduota. Anot Wittgensteino, to visiškai pakanka filosofiniams tikslams. („Skaidraus atvaizdavimo sąvoka mums yra nepaprastai reikšminga. Ji žymi atvaizdavimo formą, būdą, kuriuo mes regime daiktus“ – Wittgensteinas 1995: 177.) Per privačios kalbos problemą mes tam tikru būdu pamatome savo santykio su pasauliu problemą.

Wittgensteino skeptinis paradoksas

Kalba Wittgensteinui yra žaidimas. Kiekvienas žaidimas turi savo taisykles. Šios taisyklės turi savo galiojimo ribas. Kalba – jeigu ji yra žaidimas – turi turėti taisykles. Todėl Wittgensteino privačios kalbos argumentas, – sako Kripke, – išplaukia būtent iš pačios taisyklės mąstymo (Kripke 1982: 205) (o ne, kaip mano kiti tyrinėtojai, iš pojūčių kalbos, skepticizmo dėl atminties ir verifikavimo problemų). Wittgensteino filosofijos kontekste privačios kalbos problema įgyja tokią formą: ar aš galiu privačiai laikytis taisyklės? (Tai ir būtų atsakymas į klausimą, ar aš galiu privačiai kalbėti.)

Kripke privačios kalbos argumentą nagrinėja formuluodamas vadinamąjį Wittgensteino paradoksą. Anot Kripke's, tai galbūt centrinė *Filosofinių tyrinėjimų* problema.

Wittgensteino paradoksą išsako slaptasis *Filosofinių tyrinėjimų* pašnekovas (juk *Filosofiniai tyrinėjimai* yra parašyti ne kaip filosofinis veikalas su kartą įtvirtintomis ir nepajudinamomis išvadomis, bet kaip „nuolatinė dialektika, kurioje nenumaldomą nerimą išreiškia įsivaizduojamo pašnekovo balsas“ – Kripke 1982: 3). Šį pašnekovą vadinsime Wittgensteino skeptiku. Jis meta iššūkį mūsų įsitikinimams panašiai, kaip tai darė Hume'as.

Hume'o skeptikas klausė, „koks yra tas aki-vaizdumas, įtikinantis mus ko nors realiu egzistavimu ar faktu, kurio neliudija nei mūsų pojūčiai, nei mūsų atminties įrašai“ (Hume 1995: 53). Pavyzdžiui, kaip aš galiu būti įsitikinusi, jog rytoj patekės saulė? Hume'o skeptikui „teiginys, kad *rytoj saulė nepatekės*, yra toks pat suprantamas ir ne daugiau prieštaringas negu teiginys, kad *ji patekės*“ (Hume 1995: 53). Mes negalime demonstratyviai įrodyti pirmojo teiginio klaidingumo. Ši įžvalga yra Hume'oskep-

ticizmo šerdis. Skeptinė problema yra tokia: kaip aš taisyklę (jog saulė iki šiol patekėdavo kiekvieną rytą) pritaikau ateičiai?

Tą pačią problemą Wittgensteinas bando mums įteigti *Filosofiniuose tyrinėjimuose* keldamas klausimą, kaip aš (žodžio vartojimo arba kalbos žaidimo) taisyklę pritaikau kiekvienu nauju atveju. Todėl čia svarbu išryškinti ir Wittgensteino originalumą. Anot Kripke's, „Wittgensteinas išrado naują sketicizmo formą“ (Kripke 1982: 60). Ją galima laikyti radikaliausia ir savičiausia skepticizmo forma, kokią filosofija matė iki šių dienų. Vadinamasis privačios kalbos argumentas yra Wittgensteino atsakas į jo paties suformuluotą skeptinį paradoksą.

Wittgensteino skeptinis paradoksas kyla iš problemos: kaip aš galiu tarti, kad, vartodama žodį, vartoju jį tokia pačia reikšme kaip praeityje (kaip aš galiu tarti, kad vartoju jį pagal tą pačią taisyklę)? Wittgensteino skeptikas išreiškia savo abejonę tuo, kad žodžio vartojimas praeityje determinuoja žodžio vartojimą ateityje. Šio skeptinio paradokso turinį sudaro įsitikinimas, kad *nėra* jokio objektyvaus fakto (išoriniame pasaulyje ar sąmonėje), kuris laiduotų, jog praeityje buvo laikomasi tos pačios taisyklės, kuri taikoma dabartyje.

Wittgensteinas dažnai naudoja matematinių pavyzdžių, kaip antai sekos pratęsimo pagal formulę, analizes. Tai yra gerai apžvelgiami taisyklės taikymo pavyzdžiai (jeigu kalboje žaidžiame pagal taisykles, tuomet viskas, kas pasakoma apie matematiką, turi galioti ir kalbai, bet ne atvirkščiai). Mokiny, gavęs paliepiną tęsti seką pagal formulę „+2“, mūsų supratimu, turėtų po 1000 tęsti seką 1000, 1002, 1004, 1006. Tačiau jis rašo 1000, 1004, 1008. Wittgensteino supratimu, mes į tai reaguotume sušukdami: „Žiūrėk, ką darai!“ Jis mūsų nesupranta. Mes sakome: „Turėjai pridėti du; žiūrėk, kaip pradėjai seką! Jis atsako: „Argi taip neteisinga? Ma-

niau, kad šitaip ir turėjau daryti“ (Vitgenšteinas 1995: 207). Kaip galėtų būti motyvuotas toks mokinio atsakymas? Mokinys įsitikinęs, kad tai – kė taisyklę taip, kaip ir pridera tai daryti. Ar tuomet bet koki sekos pratęsimą galima sude-rinti su taisykle? Juk, pavyzdžiui, mokinys ga-lėjo suprasti, kad *iki* 1000 mes turime pridėti po 2, o *po* 1000 – jau po 4. Ar mes galime de-monstratyviai įrodyti, kad jis klydo? Argi, kaip klausia Witgenšteinas, „kai davei paliepiamą „+2“, manei, kad jis turės rašyti 1002 po 1000 – ar tuomet taip pat manei, kad jis turės rašyti 1868 po 1866 (...)“ (Vitgenšteinas 1995: 208). Ki-taip tariant, ar visi taisyklės pritaikymo atvejai yra iš anksto žinomi, o formulė yra tarytum vi-sus taikymo atvejus numatanti sąvoka?

Kripke taip pat apsistoja ties matematiniu pavyzdžiu. Vaikai mokykloje ženklų „+“ yra mokomi sudėti abiejose to ženklo pusėse esan-čius simbolius, skaičius. Tai viena paprasčiausių matematinių funkcijų. Ji yra apibrėžta visoms tei-giamų sveikųjų skaičių poroms. Išorinės simbo-linės reprezentacijos ir vidinės reprezentacijos bū-du mokiniai suvokia ir pritaiko sudėties funkciją. „Vienas bruožas yra lemtingas manajam šios tai-syklės suvokimui, – sako Kripke. – Nors aš pats esu sudėjęs tiksliai baigtinį skaičių porų praeityje, taisyklė determinuoja mano atsakymą ne-apibrėžtam skaičiui naujų sudėčių, kurių aš anks-čiau neturėjau mintyje“ (Kripke 1982: 6). Tokia yra taisyklės *išmokimo* sąvokos prasmė. (Tai tas pat, kas sakyti: „Rytoj patekės saulė“.)

Tačiau taip, kaip rytojus yra kažkas, ko dar nebuvo, taip egzistuoja ir sudėtis, kurios nieka-da nesu atlikusi. Šią sąlygą nurodo baigtinumo ir skaičiaus sąvokos. Visuomet galime įsivaiz-duoti didesni skaičių pasitelkę „+1“, o savo bai-gtiniame gyvenime tikrai neatliekame visų gali-mų sudėčių.

Tarkime drauge su Kripke, kad „68+57“ yra ta sudėtis, kurios iki šiol nesame atlikę (tokia

sudėtis tikrai egzistuoja, o šioji tebūna mums pavyzdys). Įprastu būdu skaičiuodami lyg atlik-tume mums žinomą 28 ir 17 sudėtį, gauname atsakymą „125“. Anot Kripke's, yra dvi prasmės, kuriomis šis atsakymas teisingas. Pirmoji pras-mė yra aritmetinė, kadangi 68 ir 57 suma yra 125. Antroji prasmė yra *metalingvistinė*, kadan-gi žodžiu „plius“ mes vadiname tą patį ką ir pra-eityje, atlikdami savo ankstesnius skaičiavimus. Juo žymime funkciją, kurios dėka „28+17“ duo-da atsakymą „45“. Vartodami „plius“ ta pačia metalingvistine prasme, sudėdami „68“ ir „57“ („68 plius 57“) gauname „125“.

Ką mes atsakytume skeptikui, suabejojusiam mūsų atsakymu? Ką mes atsakytume tariančiam, kad „68+57“ *nėra* „125“?

Skeptikas suabejoja ne aritmetine, bet meta-lingvistine „plius“ prasme. Jeigu jis pasakytų, kad „plius“, kaip vartotas praeityje, atlikus veiks-mą „68+57“ duotų atsakymą „5“? Iš kur aš ži-nau, kad praeityje vartočiau „plius“ taip, kad „68+57“ duotų atsakymą „125“, jeigu niekuo-met praeityje nesu šių skaičių sudėjusi? Kaip aš galiu laiduoti reikšmės tęstinumą iš praeities į ateitį?

Kripke, regis, pataiko į Wittgenšteino taisyk-lės laikymosi problematikos šerdį. Ją ir pavadi-na Wittgenšteino skeptiniu paradoksu. Kaip kiekvienu atveju laikytis *tos pačios* taisyklės ir kas laiduoja, jog taisyklė yra *ta pati*? „Bet tai ir yra reikalo esmė; kas tam tikroje vietoje kyla iš to sakinio“ (Vitgenšteinas 1995: 208). Kas kyla iš sakinio „68+57“? Todėl Kripke neapsiriko manydamas, kad galbūt savitu būdu pataikė į esminę *Filosofinių tyrinėjimų* problemą (ką gi kita turėtume vadinti reikalo esme?). Wittgens-teinas teigia: „Užuot pasakius, kad ties kiekvie-nu punktu [t. y. kiekvienu taisyklės taikymo at-veju – S. P.] reikalinga tam tikra intuicija, teisingiau būtų pasakyti: ties kiekvienu punktu reikalingas naujaspren-dimas“ (Vitgenšteinas

1995: 208). Mūsų skeptinis paradoksas skamba taip: kodėl mes turėtume *nuspręsti*, kad „68+57“ yra veikiau „125“, o ne „5“? Kas motyvuoja mūsų sprendimą?

Nieko nepadės patarimas kitaip manančiam pasimokyti skaičiavimo mokykloje. Čia susiduriame su skaičiavimo pagrindų problema. O skeptikas pasirodo esąs galbūt neprastesnis matematikas už mus pačius. Leiskime jam tęsti. Juk 1) aš niekuomet anksčiau nebuvau atlikusi tos sudėties; 2) aš nedaviau sau eksplikitinių nurodymų, kaip „plus“ funkciją taikyti šiuo konkrečiu atveju. Aš galėčiau tarti, kad taikiau tą pačią taisyklę kaip ir visais kitais atvejais. Tačiau kokia funkcija tai buvo? Kaip tarėme, anksčiau mes sudėjome skaičius, mažesnius už 57. Tačiau galbūt, – sako Kripke’s piešiamas Wittgensteino skeptikas, – anksčiau aš vartoju žodį „plus“ ir simbolį „+“ žymėti funkcijai, kurią galėtume pavadinti „quus“. Kripke siūlo ją apibrėžti taip:

$$\begin{aligned}x\{+\}y &= x+y, \text{ jeigu } x, y < 57 \\ &= 5 \text{ kitais atvejais.}\end{aligned}$$

Funkcija „quus“ apibrėžiama taip: jeigu matematinio veiksmo dėmenys mažesnis už 57, tai funkcija „quus“ yra funkcija „plus“. Jeigu yra kitaip (t. y. jeigu matematinio veiksmo dėmenys lygūs arba didesni už 57), tuomet funkcija „quus“ pateikia rezultatą „5“. Tad jeigu anksčiau aš vadovavausi funkcija „quus“, atsakymas į „68+57“ yra „5“, o ne „125“. Atsakydama „125“ aš klaidingai interpretuoju savo ankstesnį vartojimą. Taip aš konfliktuoju su savo ankstesnėmis kalbinėmis intencijomis.

Kripke’s pateikta „quus“ funkcijos alternatyva funkcijai „plus“ pakartoja Hume’o alternatyvas „Saulė rytoj patekės“ ir „Saulė rytoj nepatekės“. Lygiai taip pat iškyla negalimybė įrodyti iš pažiūros neįprasto teiginio klaidingumą. Ar aš galiu įrodyti, jog anksčiau vadovavausi funkcija „plus“, o ne „quus“? Aš to padaryti nega-

liu. Skeptiko hipotezė nėra *a priori* neįmanoma. Lygiai taip pat nėra neįmanoma, kad egzistuotų formulė, galinti determinuoti seką „+2“ seka 1000, 1004, 1008. Kad tai būtų neįmanoma, privalo egzistuoti taisyklingo pritaikymo evidencija. O ar mes ją turime šiuo atveju?

Evidencija privalo būti objektyvus faktas, ar aš, sakykime, turėjau mintyje „plus“, ar „quus“. Tai tas pats klausimas, ar egzistuoja bet kokio žodžio taisyklingo (teisingo) vartojimo evidencija. Skeptiko iššūkis taisyklės taikytojui ir yra pagrįstas tuo, jog jis klausia: 1) ar yra koks nors faktas, kad aš anksčiau turėjau mintyje „plus“, o ne „quus“? 2) ar aš turiu kokį nors pagrindą pasitikėti, kad turėčiau atsakyti „125“, o ne „5“? Šie iššūkio pagrindai yra susiję. Aš pasitikiu, kad turiu atsakyti „125“, kadangi tai sutinka su tuo, ką aš turiu mintyje sakydama „plus“. Tačiau skeptiko požiūriu toks mano atsakymas yra arbitralus, kitaip tariant, jam trūksta būtinumo. Kaip aš galiu įrodyti, kad yra priešingai?

Pažymėtina, kad mūsų skeptikas nėra sofistas, pasiryžęs žaidimo dėlei iškraipyti visų žodžių vartojimą. Skeptikas ir mokyklinės aritmetikos žinovas vartoja tą pačią kalbą. Tai reiškia, kad skeptikas nekvestionuoja žodžio „plus“ reikšmės, kokia aš jį dabar vartoju. Jis kvestionuoja tai, ar aš jį vartoju taip pat, kaip vartoju praeityje. „Problema yra ne tai, „iš kur aš žinau, kad 68 plus 57 yra 125“, kuri gali būti išspręsta pateikiant aritmetinį skaičiavimą, bet veikiau – „iš kur aš žinau, kad 68 plus 57, kaip aš turėjau mintyje (meant) „plus“ praeityje, turėtų žymėti 125?“ Skeptikas teigia, jog mano vartosenoje, lyginant su praeitimi, įvyko pokytis.

Ar savo praeities vartosenoje aš turėjau mintyje „plus“ ar „quus“, Wittgensteino skeptiko požiūriu, nedeterminuoja joks išorinio pasaulio faktas. O kaip su vidiniu pasauliu? Wittgensteinas vadinamąjį privačios kalbos argumentą grindžia būtent *introspektyvia* fenomenologija,

stebėdamas vidinį taisyklės laikymosi pobūdį. Tad galbūt koks nors vidinis faktas galėtų būti manąja taisyklės laikymosi evidencija?

Suabejojimas šiuo dalyku sudaro Wittgensteino privačios kalbos argumento turinį. Ar aš pati galiu nustatyti, kad laikauosi tos pačios taisyklės, remdamasi savuoju taisyklės laikymusi praeityje? Čia iškyla klausimas, ar taisyklės laikymasis yra patyrimas. Taisyklės laikymasis, kaip matematinė problema, tokiu būdu sutampa su pojūčio raiškos problema.

Filosofiniuose tyrinėjimuose Wittgensteinas nagrinėja žodžio „skausmas“ vartojimą. Ar yra taisyklė, pagal kurią aš kiekvieną kartą vartoju šį žodį, remdamasi vien tik ja, ta pačia? Wittgensteino skeptiko požiūriu, netgi pats Dievas negalėtų pasakyti, ar aš praeityje sakydama „plius“ neturėjau mintyje „quus“ ir ar sakydama „skauda“ neturėjau mintyje, pavyzdžiui, „quauda“ (kas reiškia „skauda“ tais ir tais atvejais, o kitais atvejais – visai ką kita). Tikroji skeptiko problema yra *mano* reikšmės determinuotumo problema. Ji yra nukreipta į *mane*, o ne į išorinį pasaulį. Tikrasis skeptiko iššūkis yra tai, kad kiekvieną kartą vartodami žodį mes darome „nepateisinamą šuolį į tamsą“ (Kripke 1982: 15). *Taisyklė nepateisina savo pačios laikymosi. Laikydamasi taisyklės aš veikiu visiškai kontingentiškai.* Wittgensteinas sako: „Mūsų paradoksas buvo toks: taisyklė negali determinuoti jokio veikimo būdo, nes bet kokią veikimo būdą galima suderinti su taisykle. Atsakymas buvo toks: jei viską galima suderinti su taisykle, tai viską galima padaryti ir jai prieštaraujantį. Tuomet čia nebūtų nei atitikimo, nei prieštaravimo“ (Vitgenšteinas 1995: 215). „Taigi skeptinis paradoksas lieka be atsako“, – komentuoja Kripke. Wittgensteinas, anot Rorty, „eksponuoja gryną kalbos kontingentiškumą“ (Rorty 1995: 122). Ar tai reiškia pasakyti, kad pats Wittgensteinas buvo skeptikas ir pritarė pozicijai, išsakytai Wittgensteino skeptiko?

Fogelinas pritaria Wittgensteino priskyrimui prie skeptikų, nors tariasi šiuo priskyrimu plaukią prieš srovę (Vitgenšteinas 1995: 226). *Traktate* Wittgensteinas pareiškė, kad „Skepticizmas nėra nepaneigiamas, bet akivaizdžiai beprasmis, jei norima abejojti ten, kur negali būti klausima“ (Johson 1993: 111). Tačiau ši citata nerodo ir Wittgensteino *nepritarimo* skepticizmui, kadangi neįmanoma ir *nepritari* tam, kas „absoliučiai beprasmiška“. Fogelinas priskiria Wittgensteiną prie pironietiškujų skeptikų, kurie abejoja ne tuo, kuo paprastai tiki paprasti žmonės, bet tuo, kuo buvo įsitikinę filosofai. „Skeptiko atakos objektas yra filosofas, ir ypač dogmatinio sukirpimo filosofas, kuris tvirtina, kad jo nuomonės, lyginant su kitų, turi privilegijuotą padėtį. Pironietiškas skeptikas turi praktinį tikslą ir specifines procedūras jį pasiekti. Skeptiko tikslas yra ramybė. Jis mano, kad gali jį pasiekti išsivaduodamas iš *filosofinio* nerimo. Tai, kaip paaikškėja, gali būti pasiekta įsitikinimo su laikymo būklėje ar nesiangažavimu (εποχή) filosofinėms pozicijoms“ (Fogelin 1995: 227). Tačiau ar tokia skeptiko pozicija neprieštarauja sau pačiai? Juk visų įsitikinimų, išmuktų tiesų ir nuomonių suspendavimas, *εποχή*, yra *filosofinė* nuostata *par excellence*! Argi ne tai atliko naujųjų laikų filosofijos tėvas Descartes'as? Tačiau Descartes'o mes nevadiname skeptiku, kadangi jis abejodamas aptiko tikrumo šaltinį, vidujybę. Wittgensteinas taip pat savo žvilgsnį kreipia į vidų. Taigi kyla klausimas, ar mes galime Wittgensteiną priskirti pironietiškajam skeptikui? Mat reikia atsižvelgti ir į tai, jog pironietiškieji skeptikai plėtojo net tam tikras strategijas triušinti teorijoms, kaip antai: nesutikimas, reliatyvumas, hipotezė, „ratas“ ir begalinis regresas. Tačiau pats Wittgensteinas buvo prieš bet kokią, taip pat ir metodologinę, dogmatizmą. Todėl reikia aptarti, koks yra jo atsakas į skeptinį paradoksą (jeigu Wittgensteinas jo nebūtų pateikęs, tada gal ir būtų galima jį vadinti skeptiku).

Wittgensteino atsakymas į skeptinį paradoksą

Wittgensteinas nedviprasmiškai taria: „Kai laikaisi taisyklės, nesirenku. Aš laikaisi taisyklės *aklai*“ (Wittgensteinas 1995: 220). Kalbėdamas apie ornamento pratęsimą kaip veikimą pagal tam tikrą taisyklę, jis nurodo pagrindų nebuvimo fenomeną: įsižiūrėję į ornamentą, mes vėliau jau galime savaime jį pratęsti. „Ir tuomet veiksiu be pagrindo“ (Wittgensteinas 1995: 218). Taigi taisyklė vargugali ką nors grįsti. Jei taisyklės laikymasis būtų traktuojamas kaip sekos pratęsimo (skaičių, žodžių vartojimo) pagrindas, tuomet iškiltų klausimas, kokių pagrindų mes laikomės taisyklės, taigi iškiltų taisyklės taisyklės problema. Sakydamas, kad „taisyklės laikymasis yra tam tikra praktika“, Wittgensteinas atmeta taisyklės pagrindų problemą. Tad jeigu jis būtų skeptikas *pagrindų* klausimu, jis nebūtų skeptikas *praktikos* klausimu. Ar tai yra ir ar gali būti ir kokių būdu gali būti išspręstas Wittgensteino paradoksas?

Cia ir yra Wittgensteino paradokso išsprendimas: skeptiko pozicijas paneigia *praktika*. Tačiau kokių būdu tai įvyksta? Anot Kripke's, „Wittgensteinas nenori palikti mūsų su problema, bet siekia ją išspręsti: skeptinė išvada yra beprotiška ir netoleruotina“ (Kripke 1982: 60).

Kripke's pateikiama Wittgensteino ir Hume'o analogija dar kartą parodo savo vaisingumą. *Žmogaus proto tyrinėjime* Hume'as pateikia savo skeptines abejones dėl proto operacijų, tačiau pateikia ir skeptinį šių abejonių sprendimą. Hume'o skeptikas vietoj filosofinio pažinimo tikrumo pretenzijų iškelia neteologinę *tikėjimo* sampratą: „(...) filosofijoje mes negalime eiti toliau, tegalime teigti, kad *tikėjimas* yra kažkas, ką jaučia protas, ir skiria sveiko proto idėjas nuo vaizduotės fikcijų“ (Hume 1995: 83). Hume'as nepanaikina skepticizmo, pateikda-

mas, Kripke's žodžiais, *tiesų* skeptinių abejonių sprendimą. Tiesus skeptinių abejonių sprendimas, anot Kripke's, parodo, kaip galima *įrodyti* tai, kuo abejoja skeptikas. Skeptinis skeptinės problemos sprendimas kartu suponuoja pritartimą skeptikui, į kurio abejones *neįmanoma* atsakyti. Taip Hume'as nusileidžia skeptikui, į jo abejones atsakydamas „tik“ tikėjimu ir įpročiu. Abi šios sąvokos yra grynai praktinės. „Įprotis, – sako Hume'as, – yra būtinas žmonių giminės egzistavimui ir mūsų elgesio reguliavimui įvairiomis žmogaus gyvenimo aplinkybėmis ir visais atvejais“ (Hume 1995: 89). O kaip yra su kalba? Kripke's požiūriu, Wittgensteinas taip pat pateikia būtent *skeptinį* taisyklės paradokso sprendimą – „jis nepateikia tiesaus sprendimo, nurodydamas neišmaningajam skeptikui slaptą faktą, kurio jis nepastebėjo. Faktiškai jis sutaria su hipotetiniu skeptiku dėl to, kad tokio fakto „išoriniame“ ar „vidiniame“ pasaulyje nėra“ (Kripke 1982: 69). *Nėra* jokio fakto, kuris patvirtintų, ar aš skaičiavau pagal funkciją „plius“ ar „quus“. Tad kokių būdu Wittgensteinas vis dėlto atsako skeptikui ir kur glūdi „privачios kalbos argumentas“, jeigu mes iki šiol kalbėjome apie taisyklę?

Taisyklės laikymasis yra *praktika*, o ne mūsų kalbėsenos grindimas pagrindais. O ar aš galiu taisyklės laikytis pati sau viena? Ar aš galiu laikytis taisyklės *privachiai*? Taip privачios kalbos problema įgyja tokią formą: ar privachumas yra žodžio „taisyklė“ gramatikos dalis? Tai yra ir tam tikras būdas klausti apie kalbos kalbėtoją (*mane*): jeigu aš vartoju taisyklę, koks *mano* santykis su ja?

Reguliarumas arba taisyklingo sekos pratęsimo idėja yra esminga kalbos vartojimui. Kalba be regularumo apskritai nebūtų kalba. Regularumas priklauso kalbos *sąvokai*. Turime dvi alternatyvas: arba tai yra kalba su taisyklėmis ir aš veikiu pagal taisyklę, arba tai apskritai yra ne

kalba. Klausimas apie privačią kalbą yra jau minėtas klausimas, ar gali būti privatus reguliarumas.

Pirmiausia pagalvokime, kokios būtų privačios kalbos *galimybės* pasekmės. Kiekvienas galėtų turėti savo kalbą, kurios niekas daugiau nesuprastų. Todėl būtų galima pasakyti, jog kiekvienas turėtų savo individualų santykį su pasauliu. Argi tai nėra viliojanti galimybė? Kyla ir kitas klausimas: ar mes suvokiame tokią galimybę *iki galo*?

Wittgensteinas pasirenka bene jautriausią tokio pobūdžio klausimų vietą, iš kurios galima apžvelgti visą problemos peizažą. Jis klausia, ar privačia kalba galiu turėti privatų santykį su *pačiu savimi*.

Privačios kalbos sąvoka, kaip ją nusako Wittgensteinas, yra tokia: „Šios kalbos žodžiai turi nurodyti tai, ką gali žinoti tik šnekantysis: jo betarpiškus, privačius pojūčius. Taigi kitas negali suprasti šitos kalbos“ (Wittgensteinas 1995: 224). „*Ex hypothesi* tokia kalba būtų nesuprantama kam nors kitam, išskyrus jos kūrėją, kadangi niekas kitas nežinotų, ką nurodo jos žodžiai“ (Johnson 1993: 18). Ar reguliarumas gali būti būdingas tokiai kalbai? (Kitaip tariant, ar tokia kalba *gali būti*, nes reguliarumas yra būtinasis kalbos (žaidimo) bruožas?) Vienas tokios kalbos numanomos sąvokos požymių būtų tas, kad ši kalba *logiškai* (būtinai) negali būti suprantama niekieno kito.

Garsiajame 258-ajame fragmente Wittgensteinas pateikia tokio atvejo aprašymą: „Aš noriu pradėti dieną, registruojantį tam tikro pojūčio pasikartojimą. Šiam tikslui aš jį sieju su ženklu „P“ ir kiekvieną dieną, kai patiriu šį pojūtį, įrašau šį ženklą kalendoriuje“ (Johnson 1993: 228–229). Tokiu būdu yra sukuriamas tarytum privatus ryšys tarp vardo ir pojūčio. Ar tuomet ženklu „P“ aš pažymiu kažką, suprantamą tik man pačiai? Juk „tai yra kalba, kurios

turinys – išimtinai subjektyvi kalbėtojo patirtis“ (Baker 1990: 92). Tai nėra kalba, kuria kalba tik vienas žmogus kaip Paskutinis Mohikanas, ar ta, kurią kas nors išranda, bet nepasidalija savo išradimu su kitais. Tai kalba, kuri yra *logiškai* „tik mano“. Anot Hackerio, ji yra privati dviem požiūriais: 1) tai, kas žymima, yra „privaciai turima“ („pojūtis“); 2) tai yra epistemiškai privatu (niekas kitas negali turėti *mano* pojūčių) (Baker 1990: 94).

Nagrinėdami pojūčio žymėjimo pavyzdį, pojūtį mes vaizduojamės kaip kokį vidinį objektą, kuriam pritaikome ženklą. Mes tarytum atliekame privatų (mentalinį) nurodomąjį (ostensinį) apibrėžimą. Jeigu ryšys tarp ženklo „P“ ir pojūčio yra asociatyvus, argi mes neturime privačios kalbos sąvokos sakydami, kad ženklu „P“ žymime reguliariai pasikartojantį pojūtį?

Wittgensteinas sako: „Pirmiausia norėčiau pastebėti, kad šio ženklo apibrėžimas nesileidžia išsakyti“ (Wittgensteinas 1995: 229). *Pati kalba neleidžia pateikti pojūtį žyminčio ženklo apibrėžimo*. Į tai hipotetinis Wittgensteino pašnekovas atsako, kad galiu pateikti ne žodinį, bet savotišką nurodomąjį apibrėžimą, sutelkdamas dėmesį ties pojūčiu. Ar aš pati galiu pažymėti pojūtį? Taip, žinoma. Ar aš galiu kartotina jį pažymėti? – O kas laiduos, kad kitą kartą tuo pačiu ženklu aš pažymėsiu *tą patį* pojūtį? Bet juk nurodomasis apibrėžimas *sutelkia* dėmesį ties pojūčiu! – Tačiau ar aš galiu laiduoti, kad ties tuo pačiu? (Anot tyrinėtojo Anthony Kenny, to padaryti negalėtų net pats Dievas – Kenny 1971: 212.) Patikrinimas vaizduotėje nėra tikras patikrinimas, kadangi jis nesiremia į tai, kas yra nepriklausoma.

Pirmasis ir bene esminis Wittgensteino privačios kalbos argumentas, plaukiantis iš 258 fragmento, yra toks: *nėra pojūčių palyginimo technikos*. Tai reiškia, kad toks pojūčių žymėjimas neturi savo paradigmos. Todėl niekas negali lai-

duoti, kad aš teisingai prisimenu ženklą ir pojūčio sąryšį: „(...) šiuo atveju neturiu jokio teisingumo kriterijaus. Čia norėtusi pasakyti: viskas, kas man atrodo teisinga, ir yra teisinga. O tai tik reiškia, kad čia nėra ką kalbėti apie 'teisingumą'“ (Vitgenšteinas 1995: 229). Paulis Johnsonas komentuoja: „Kontingentiškai gali būti tik vienas asmuo, praktikuojantis taisyklę, ir vienintelis, žinantis ją, tačiau jeigu kiti iš principo negali išmokyti šios taisyklės, nėra jokio pagrindo sakyti, kad asmuo laikosi taisyklės, o ne tiesiog daro tai, kas jam tuo metu atrodo teisinga“ (Johnson 1993: 20). Esama ir verifikacionistinės šio argumento interpretacijos: esą neįmanoma verifikuoti tokio ženklo vartosenos. Judith Jarvis Thompson tokį verifikacionistinį Wittgensteino skaitymą priskiria Normanui Malcolmui, kuriam ji nepritaria (Thompson 1964: 20–31). Tačiau problema čia, ko gero, net nepasiekia verifikavimo lygmens, todėl nėra kam pritarti ar nepritarti. Mat čia iš tikrųjų *nėra* ką verifikuoti, kadangi iš tikrųjų nėra jokio ženklo *vartojimo* (*vartojimas* neatsiejamas nuo tam tikro pasikartojimo). Todėl ir nėra reikalo vartoti tokį skambų žodį kaip „verifikacija“, be kurio puikiausiai galima apsieiti; tuo labiau kad verifikavimo problema visai neiškyla.

Toks privatus pojūčio žymėjimas atsiduria tuštumoje. Antrasis Wittgensteino privačios kalbos argumento aspektas būtų toks: žodžiui, kad jis taptų kieno nors vardu, reikalinga paruošta vieta kalboje. O kokioje kalboje atsiduria ženklas „P“? „Triukšmavimas sutelkiant dėmesį ties pojūčiu jo nepadaro niekieno vardu, kadangi normatyviai nedeterminuoja, ką daryti su šiuo triukšmu kitais atvejais. Jis neįtvirtina taisyklų vartojimo normos“ (Baker 1990: 101). *Filosofiniuose tyrinėjimuose* pats mąstytojas ironiškai klausia: „Kodėl mano dešinioji ranka negali padovanoti pinigų kairiajai? – Mano dešinioji ranka gali juos įdėti į kairiąją. Mano deši-

nioji ranka gali išrašyti dovanojimo aktą, o mano kairioji – gavimo pažymą. Tačiau tolesni *praktiški padariniai* [kursyvas mano – S. P.] nebūtų dovanojimo padariniai. Kai kairioji ranka bus paėmusi pinigus iš dešinėsios ir t. t., paklausiame: „Na, o kas toliau“? Ir to paties galėtume paklausti, jei kas nors pateiktų sau privatų žodžio apibrėžimą; turiu galvoje, jei jis pasakytų sau žodį ir tuo pat metu nukreiptų savo dėmesį į kokį nors pojūtį“ (Vitgenšteinas 1995: 231). Wittgensteino rankraščiuose yra pastaba: „Tam, kad įtvirtintume vardo santykį (*name-relation*), mes turime įtvirtinti vartojimo techniką. Mes klystame, jeigu manome, kad tai yra ypatingas objekto krikšto procesas, padarantis žodį žodžiu objektui [įvardyti]. Tai tam tikras prietaras. Nebus jokios naudos sakyti, kad mes turime privatų objektą prieš savo sąmonę ir suteikiame jam vardą. Vardas yra tik tai tuomet, kai yra jo vartojimo technika. Ši technika gali būti privati, bet tai reiškia, kad niekas, tiksliai aš žinau apie ją...“ (Kripke 1982: 102). Tokia privatumo samprata jau yra kita nei ta, kuri Wittgensteinui rūpi *Filosofiniuose tyrinėjimuose*. Jeigu kalbama apie *techniką*, tuomet yra tiksliai atsitiktinumas, kad aš viena(s) žinau apie ją. Jeigu yra *technika*, tai reiškia, kad ji yra komunikuojama.

Iš to išplaukia trečiasis privačios kalbos argumento aspektas. Jeigu „viskas, kas man atrodo teisinga, ir yra teisinga“ (Vitgenšteinas 1995: 229), tuomet „galvoti, kad laikais taisyklės, yra tas pats, kas laikytis taisyklės“ (Vitgenšteinas 1995: 215). (Šį fragmentą, skirtingai nuo kitų tyrinėtojų, Kripke laiko privačios kalbos argumentu *par excellence*). Tačiau tai nėra tas pat. Čia pat ir begalinio regreso problema: galima „galvoti, kad galvoji“. „Ir tuomet neįmanoma laikytis taisyklės privačiai: nes tuomet galvoti, kad laikais taisyklės, būtų tas pats, kas laikytis taisyklės“. Apie teigiantįjį, jog jis laikosi privačios taisyklės, Wittgensteinas sako: „Negaliu

priimti jo liudijimo, nes tai – joks *liudijimas*. Jis man sako tik tai, ką yra linkęs sakyti“ (Vitgenšteinas 1995: 262). Tai, kad kažkas *sako*, kad gali privačiai kalbėti, nereiškia, kad jis privačiai ir kalba. Tai reiškia, kad jam galbūt tik taip *atrodo*. O tai nėra joks privačios kalbos galimybės įrodymas.

Tikrasis privačios kalbos argumento smailgalys galiausiai yra nukreiptas į tai, ar aš pati suprantu, ką noriu pasakyti privačios kalbos sąvoka. Jeigu nėra jokio privačios kalbos pateisinimo (paradigmos, technikos, taisyklės) – o „pateisinimas yra apeliacija į kažką nepriklausomą“, – tuomet nėra ir *jokios* kalbos sąvokos. Netgi žymėdami pojūtį ženklu „P“, remiamės mūsų bendra kalba. (Galiu žymėti ir koku kitu ženklu, tačiau tuomet vis vien *turėsiu mintyje* pojūtį. Ir tai būtų manojo kodo reikšmės paaiškinimas, puikiausiai išverčiamas į mūsų bendrinę kalbą. Nebent nežinia kuo pažymėčiau nežinia ką. Tačiau tai tuomet nebus kalba, taip pat ir privati.) Privačius pojūčius žymime visiems suprantamais žodžiais. Siekdami kalboje išreikšti tai, kas „prienama vien mums patiems“, „galiausiai prieiname prie to, kad norime tik išleisti kokį neartikuliuotą garsą“ (Vitgenšteinas 1995: 230). Tačiau ir mūsų pačių jis gali būti suprastas tik tam tikrame žaidime. O kur žaidimas, ten jau ir taisyklė, ir technika, ir reikšmės paaiškinimas.

LITERATŪRA

1. Genova, J. 1995. *Wittgenstein: A Way of Seeing*. London and New York: Routledge.
2. Bczzel, Ch. 1989. *Wittgenstein zur Einführung*. Hamburg: Junius Verlag.
3. Kripke, S. 1982. *Wittgenstein on Rules and Private Language*. Oxford: Blackwell.
4. Bakcr, G. P., Hackcr, P. M. S. 1990. *Wittgenstein: Meaning and Mind*. Volume 3 of an Analytical

Išvados

1. Wittgensteino požiūriu, *nėra ir negali būti* privačios kalbos, kurią tik pats kalbantysis galėtų suprasti. Jeigu yra laikomasi taisyklės, tai kalba *iš esmės* vieša kalba. Nuoroda į narystę kalbinėje bendruomenėje ir yra atsakymas į skeptinį paradoksą. Tai yra priminimas, kad jeigu visi sutaria dėl kokio nors dalyko teisingumo, tas dalykas paprastai nelaikomas klaidingu.

2. Todėl Wittgenšteinas gali atsakyti į Platono ir Carrollio problemą: *neįmanoma*, kad egzistuočių vieši ir asmeniniai vardai, kurie atliktų lygiai tokį patį *vaidmenį*, kaip ir pirmieji; *neįmanoma priversti* žodžių kažką reikšti. Čia galime prisiminti ir tą keistą Humpty Dumpty prispažinimą, kad šeštadienio vakarais tie žodžiai, kuriuos jis priversdavo reikšti, ką jis nori, *ateina pasiimti savo užmokesčio*. Vadinas, privačios kalbos galimybę žodžiams turime „apmokėti“ mes patys, ir kas pasakys, ar ta galimybė yra vertesnė už tai, ką sumokame – įprastą žodžio reikšmę.

3. Kaip tuomet yra su privačiu pasauliu, kurio galimybė, plaukianti iš privačios kalbos galimybės, mums atrodo tokia viliojanti? Atsakymas paprastas: taip, kaip nėra *logiškai* privačios kalbos, taip nėra ir *logiškai* privataus pasaulio, net jeigu gyventum visiškai vienas.

4. Taigi aš *negaliu* laisvai disponuoti kalba. Mes negalime valdyti žodžių reikšmės.

Commentary on the Philosophical Investigations. Oxford and Cambridge, Mass.: Blackwell.

5. Wright, G. H. von. 1993. Biographical Sketch / Вригт Г. Х. фон. Людвиг Витгенштейн: Биографический очерк, in *Людвиг Витгенштейн: Человек и мыслитель*. Москва: Прогресс, Культура.

6. Hackcr, P. M. S. 1972. *Insight and Illusion*. Oxford: Clarendon Press.

7. Rorty, R. 1995. *The Contingency of Language*, in *Pragmatism*. Ed. R.B. Goodman. New York: Routledge.
8. Platonas. 1996. *Kratilas*. Vertė M. Adomėnas. Vilnius: Aidai.
9. Vitgenštein, L. 1995. *Rinktiniai raštai*. Vertė R. Pavilionis. Vilnius: Mintis.
10. Carroll, L. 1981. *Alice's Adventures in Wonderland & Through the Looking-Glass*. New York: Bantam Books.
11. Hume, D. 1995. *Žmogaus proto tyrinėjimas*. Vertė K. Rastenis. Vilnius: Pradai.
12. Fogelin, R. J. 1995. *Wittgenstein*. 2nd ed. London and New York: Routledge.
13. Johnson, P. 1993. *Wittgenstein: Rethinking the Inner*. London and New York: Routledge.
14. Kenny, A. 1971. The Verification Principle and the Private Language Argument, in *The Private Language Argument*. Ed. O. R. Jones. London: Macmillan.
15. Thompson, J. J. 1964. Private Languages, in *American Philosophical Quarterly* I.

PLATO, CARROLL, WITTGENSTEIN AND KRIPKE ON THE PROBLEM OF PRIVATE LANGUAGE

Saulėnė Pučiliauskaitė

Summary

The article is centered around the problem of 'private language' as presented in Wittgenstein's philosophy. The problem is related to the same problem introduced by Plato and by the work of Lewis Carroll. Therefore the article puts forward a hypothesis about the work of Carroll as an inspiration to late Wittgenstein's work. The article also analyzes the approach of Saul Kripke to the proper understanding of Wittgenstein's problem, and draws the conclusion about the impossibility of 'private language'. This conclusion is in agreement with the irony of Plato and the grotesque wit of Carroll. From the proof of the impossibility of 'private language' it follows, that logically 'private world' is also impossible.

Keywords: language, private language, sceptical paradox, private world.

Įteikta 2002 12 03